

KOMUNIKÁCIA V INTERKULTÚRNOM EDUKAČNOM PROCESE

COMMUNICATION IN THE INTERCULTURAL EDUCATIONAL PROCESS

Lucia Zalčíková

Abstrakt: Tento príspevok sa zaoberá problematikou multikultúrnej výchovy, ktorej cieľom je nielen poznanie, tolerovanie národov, etník, rás, ale a vzájomné chápanie iných kultúr v komunikácii. Interkultúrnou komunikáciu dnes mnohí ľudia chápu ako „nutné zlo“. Cieľom teoretickej časti je odborne poukázať na existujúce nepísané pravidlá, ktoré príslušníci troch rozličných národností (slovenskej, českej a poľskej) uplatňujú v interkultúrnej komunikácii. Výskumná časť analyzuje a porovnáva interkultúrne postoje a ich odraz v používaní verbálnych a neverbálnych komunikačných foriem. Dotazník má dopomôcť k presvedčeniu chápať kultúrnu rozmanitosť ako prostriedok k vlastnému obohateniu sa. Výsledky prieskumnej časti budú zverejnené v mojej dizertačnej práci.

Kľúčová slova: interkultúrna komunikácia, kultúra, kultúrne rozdiely, národnosť.

Abstract: This essay discusses issues concerning multicultural upbringing, whose goals is not only gain knowledge and tolerance of different nationalities, ethnicities and races, but to gain mutual understanding of different cultures in communication as well. Intercultural communication is even nowadays mostly considered a necessary evil. The theoretical part aims to stress the importance of common unwritten rules which are applied by the members of three different nationalities (Slovak, Czech, Polish) within the intercultural communication. The research part analyses and compares the intercultural minds and their reflection in using verbal or non-verbal communication forms. The questionnaire has emphasizes the concept of cultural diversity in terms of self enrichment. The results from the research part evaluate in my dissertation thesis.

Key words: differences, culture, intercultural communication, nationality

ÚVOD

V súvislosti s narastajúcou fluktuáciou obyvateľstva sa do popredia dostáva otázka multikulturalizmu, respektíve jeho výhod a naopak nevýhod. Zo všetkých strán čítame i počúvame ako „Nová Európa“ prechádza procesom zblížovania, zjednocovania, humanizácie a ako toto všetko povedie k harmonickému spolunažívaniu všetkých so všetkými. Stretnutia s inými ľuďmi sú často stretnutiami s cudzincami. Jedným z predpokladov multikulturalizmu je, že všetky kultúry sú si rovné a kompatibilné vo svojich morálnych i politických prioritách. Multikultúrna spoločnosť je spoločnosť, v ktorej ľudia rôznych rás, kultúr a tradícií žijú vedľa seba v tolerancii a s rešpektom. Každá spoločnosť pozostáva z rozdielnych ľudí, nikto z nás nie je rovnaký. Každý národ má svoju kultúru, históriu, tradície a samozrejme jazyk. V dnešnej dobe prežíva vo svete 6912 jazykov, z toho 90% je používaných menej ako 100 tisíc ľuďmi, okolo 2400 jazykov je na okraji vyhynutia a ročne vymizne približne 10 jazykov. Jazyk je hodnota, ktorú by si mal každý národ uchovať a vážiť. Rozmanitosť jednotlivcov i národov spočíva tiež v rozdielnom náboženskom presvedčení, celkovom životnom štýle a zahŕňa tiež špecifické procesy myslenia. Za priekopníka multikultúrnej výchovy u nás sa považuje E. Mistrík. Veľkú časť práce a výskumov v tejto oblasti uskutočnili v posledných

rokoch aj ďalší autori ako napríklad I. Kominarec či D. Potočková. Z českých autorov musíme spomenúť J. Průchu, zo zahraničných A. J. Banksa, A Perottiho, I. Ch. Bennetovú a iných. Prevažná väčšina výskumov realizovaných na Slovensku (Koubeková, Kundrátová, 1990, Kundrátova, 1995) je zameraných na výskyt negatívnych postojov a predsudkov voči Rómom, ich izoláciu a diskrimináciu medzi vrstovníkmi.

Multikulturalizmus a Slovensko. Od roku 1989 sa Slovensko stalo otvorenou krajinou pre ľudí z iných krajín a pokúša sa o ich integráciu. Nie všetci sa ale chcú integrovať. Slovenská spoločnosť je tak veľmi rôznorodá. Na našom území žijú obyvatelia maďarskej národnosti, obyvatelia z Čiech, Rakúska, Poľska, Ukrajiny a tiež z Nemecka. Čoraz výraznejšou sa za posledných pár rokov stáva rómska menšina. Tak ako v každej krajine, aj u nás má multikulturalizmus svoje pomerne silné špecifická.

Slovenské obyvateľstvo je približne z 90% biele, až na výraznú približne 10% menšinu Rómov, ktorá nesie skôr znaky negroidnej rasy;

Okrem toho tu žije silná približne 10% menšina hlásiaca sa k maďarskej národnosti, kde jazykový rozdiel umocnený mnohými inými faktormi spôsobuje neustále napätie s majoritnou spoločnosťou, najmä na politickej úrovni;

Vzhľadom na silnú nezamestnanosť nebadať na Slovensku vôbec jav, kedy by isté povolania nebola vôľa vykonávať;

Slovensko je chápané ako tranzitná krajina pre väčšinu prisťahovalcov;

Azylová politika je v porovnaní s inými štátmi dosť prísna, aj keď je stále silnejší tlak o jej zmiernenie, čo sa prejavuje v praxi;

Po vstupe do EÚ však najmä vo väčších mestách badať nárast čiernych a žltých obyvateľov, ktorí vzhľadom na ich počty nepreukazujú znaky patologického správania a aj preto ich obyvateľstvo relatívne akceptuje a prijíma.¹

Naša krajina nikdy netvorila a ani netvorí jednotný národný štát, ale je domovskou krajinou príslušníkov viacerých národností. Vo výskume sme svoj záujem orientovali na zmapovanie národnostných postojov a interkultúrnu komunikáciu, na ktorú sme na Slovensku málo zvyknutí. Charakteristickou črtou dneška je kladenie vysokých nárokov na osobnostnú výbavu človeka, pričom jeho kultúra správania sa je preverovaná na každom kroku. Práve prostredníctvom multikultúrnej výchovy podľa J. Průchu (2008) *„môže učiteľ formovať pozitívne vzťahy a postoje k harmonickej koexistencii odlišných kultúrnych a etnických skupín v pluralitnej spoločnosti.“*² Postoje spolu s hodnotami riadia a ovplyvňujú správanie ľudí. Postoj je sklon ustáleným spôsobom reagovať na predmety, osoby, situácie a na seba samého, obsahuje teda aj prvky hodnotenia. Postoje sú pomerne stále nie však nemenné zamerania osobnosti. Môžu sa zmeniť podľa kontextu a okolností. *Nákonečný (2000) chápe postoje ako „trvalé sústavy pozitívnych alebo negatívnych hodnotení, emocionálneho cítenia a tendencie správať sa pre alebo proti spoločenským objektom. Mať postoj voči niekomu alebo niečomu znamená zaujať voči danej osobe alebo objektu hodnotiace stanovisko.“*³ Celý rad problémov, hlavne v sociálno-vzťahovej rovine spôsobuje špecifická forma interetnických postojov, tzv. predsudkov. Ide o postoje etnického nepriateľstva voči osobe, ktorá prislúcha k inej skupine, podmienené jej príslušnosťou k danej skupine.

Komunikácia je neoddeliteľnou súčasťou nášho života, je formou sociálnej interakcie. Ľudia začali komunikovať pred tisíckami rokov. V odbornej literatúre je neraz napísané: „*nemožno nekomunikovať – už tým, že nekomunikujeme – vlastne komunikujeme*“.⁴ Zvlášť dnes v digitálnom veku si náš život bez komunikácie nevieme predstaviť, pričom možnosti ako komunikovať sa veľmi rýchlo vyvíjajú. Komunikácia je pojem tradične definovaný ako sociálna interakcia slúžiaca na odovzdávanie, výmenu informácií. Musíme si uvedomiť, že jazyk je symbolický znakový systém, kód, ktorého jednotlivé symbolické znaky musíme vo verbálnej komunikácii najskôr dekodovať a až potom syntetizovať výsledný význam. Odbor interkultúrna komunikácia definuje komunikáciu ako „*proces, v ktorom centrálnu úlohu hrajú symboly, ... a pretože vedľa verbálnych prvkov majú dôležitú rolu aj prvky neverbálne a celkový kontext, stáva sa možnosť interkultúrneho dorozumievania ešte zložitejšou*“.⁵ Prispieť ku ľahčeniu interkultúrnej komunikácie môže bezpochyby ovládanie jazyka komunikačného partnera alebo nejakej spoločnej tretej reči. K nedorozumeniu v komunikácii s partnerom inej kultúry môže dôjsť aj preto, že komunikanti vkladajú do komunikácie rozličné kultúrne hodnoty a komunikujú podľa rôznych kultúrne podmienených zvyklostí. Okrem verbálnej komunikácie, ktorá je tiež označovaná ako osobná, pri ktorej účastníci zvyčajne komunikujú tvárou v tvár (face to face) môže nepochopenie toho druhého spôsobiť aj nesprávne dešifrovanie neverbálnych signálov. V takomto prípade ide o vysielanie a prijímanie správy bez použitia verbálneho kódu – slov. Verbálna komunikácia zahŕňa gestá, mimiku tváre, očný kontakt, úsmev, dotyk, postoj, držanie tela, oblečenie a ďalšie prvky.

Ak totiž chceme mierovo spolunažívať ako kultúry, musíme sa naučiť komunikovať ako ľudia a rešpektovať si vlastnú jedinečnosť. Keďže nie je v našich silách ani reálnych možnostiach zmapovať stav v celej populácii, za výskumný súbor sme si zvolili študentov učiteľstva, nakoľko práve oni budú v tomto smere viesť a ovplyvňovať svojich zverencov. Výskum je realizovaný s podporou môjho školiteľa prof. Igora Kominareca a prebieha v spolupráci s univerzitami pripravujúcimi učiteľov (pedagógov) nielen na Slovensku, ale i v susednej Českej republike a Poľsku. V súčasnosti sa výskum nachádza vo fáze zberu a získavania údajov, pričom máme k dispozícii 100 vyplnených dotazníkov od študentov učiteľstva na Fakulte humanitných a prírodných vied a Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove, 100 dotazníkov od študentov Pedagogickej fakulty v Ostrave a zatiaľ 50 dotazníkov z Vyššej školy humanisticko-ekonomickej v Tarnowe a Vyššej školy lingvistickej v Czenstochowej v Poľsku. Cieľovou skupinou sú teda študenti 1. a 2. ročníka denného bakalárskeho štúdia v akademickom roku 2008/2009 (výskum pokračuje v roku 2009/2010). V súčasnosti dosahuje návratnosť 90%.

Hlavným cieľom nášho výskumu je zistiť, ako vo všeobecnosti vnímajú študenti učiteľstva kultúrnu rôznorodosť vo svojom okolí. Zo základného cieľa môžeme odvodiť nasledovné špecifické ciele:

Cieľ č. 1: Poukázať na vybrané javy v oblasti interkultúrnej komunikácie;

Cieľ č. 2: Na základe zistených faktov navrhnúť zavedenie predmetu Multikultúrna výchova do programu výučby študentov učiteľstva.

Náš výskum špecifikujeme ako terénny a akčný výskum, pretože je zameraný na zistenie momentálneho stavu ako i na využitie výskumných poznatkov pre riešenie konkrétnych problémov z praxe. Dovolili sme si preto sformulovať nasledovné hypotézy výskumu:

Hypotéza č. 1: Predpokladáme, že nami skúmaní respondenti (študenti učiteľských fakúlt na Slovensku, v Čechách i v Poľsku) majú vo svojom okolí pestré zloženie národností či aspoň kultúr;

Hypotéza č. 2: Predpokladáme, že u nami skúmaných respondentov prevažujú pozitívnej národnostné postoje;

Hypotéza č. 3: Predpokladáme že nami skúmaní študenti disponujú aspoň priemernými schopnosťami vzhľadom na interkultúrnu komunikáciu.

Hlavnou úlohou nášho výskumu je na základe dotazníka (zhodného pre všetky 3 krajiny) získať informácie o národnostných postojoch a interkultúrnej komunikácii respondentov. Zozbierané informácie budeme samozrejme kvalitatívne i kvantitatívne analyzovať a interpretovať. Následne budeme tieto informácie konfrontovať s poznatkami získanými štúdiom literatúry a pokúsime sa porovnať výsledky troch krajín zaangažovaných vo výskume.

Hlavnou metódou použitou v empirickej časti výskumu je autorský dotazník určený pre študentov fakúlt učiteľského zamerania. Dotazník je anonymný a pozostáva z 3 častí. Prvá časť je určená na získanie identifikačných údajov o našich respondentoch, druhá časť poodhalí ich národnostné postoje, nož a tretia časť úroveň interkultúrnej komunikácie. Okrem dotazníka využijeme metódu kvalitatívnej i kvantitatívnej analýzy získaných údajov a v neposlednom rade neštandardizovaný rozhovor s respondentmi, ktorý nám pomôže pri širšej interpretácii faktov získaných v dotazníku.

ZÁVER

Závery výskumu ako i diskusia a následné odporúčania pre prax budú publikované v mojej dizertačnej práci. Už teraz však môžeme naznačiť, že rozdiely medzi jednotlivými zúčastnenými krajinami nebudú markantné. Ako sa teda dohovoriť s inými? Na túto otázku ponúka odpovede aj Ján Bouzek (2008) v knižke s rovnomenným názvom. Okrem iného hovorí, že „každý cudzinec v cudzom prostredí zostáva cudzincom, ale svojim prístupom a správaním môže urobiť veľmi veľa pre to, aby bol v novom prostredí akceptovaný. Väčšina ľudí sa k cudzincom vo svojej krajine správa podľa toho, ako k nim pristupujú oni sami“.⁶ Zmeny v ľudskom zmýšľaní platnom po celé generácie však nie je možné kopírovať a realizovať tak rýchlo, ako rýchlo napreduje spoločnosť. Súčasné systémy sú vybudované na základoch, ktoré zodpovedali odlišným spoločnostiam ako sú tie, v ktorých žijeme a najmä v ktorých budeme žiť. Pripravme si preto učiteľov schopných plniť tieto úlohy!

LITERATÚRA

1. Multikulturalizmus a Slovensko, [online]. [cit. 19.1.2009]. Spracované podľa <http://sk.metapedia.org/wiki/Multikulturalizmus>).
2. PRŮCHA, Jan. *Multikulturní výchova Příručka (nejen) pro učitele*. 1. vyd. Praha: Triton, 2006. 263 s. ISBN 80-7254-866-2.
3. NÁKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. 1. vyd. Praha: Academia, 2000. 498 s. ISBN 80-200-0690-6.
4. ČERNOTOVÁ, Marta. *Ako komunikovať so žiakmi – učebný text*. Prešov: Katedra pedagogiky Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity, 2005. 39 s.
5. JAKLOVÁ, Alena. K základným pojmom interkultúrnej komunikácie. In: *Jazyk a komunikácia v súvislostiach II*. Zborník príspevkov z medzinárodnej jazykovednej konferencie. Bratislava: Univerzita Komenského, Filozofická fakulta, Katedra slovenského jazyka, 2007. s. 295-301.

6. BOUZEK, Jan. *Jak se domluvit s jinými? Úvod do mezikulturní komunikace*. 1. vyd. Praha: Triton, 2008. 175 s. ISBN 978-80-7387-043-0.

Kontakt

Mgr. Lucia Zalčíková, Katedra pedagogiky, Fakulta humanitných a prírodných vied, Prešovská univerzita, Ul. 17. Novembra č. 1, 081 16 Prešov

e-mail: zalcik@unipo.sk

[zpět na obsah](#)